

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІМЕННИКОВОГО СЛОВСПОЛУЧЕННЯ

Статтю присвячено огляду методів дослідження структури та семантики іменникового словосполучення на позначення людини в детективному жанрі англomовного художнього дискурсу. Акцент розміщено на структурному, семантичному та дискурсивному методах аналізу, а також подано результати дослідження, проведеного на основі вказаних методів.

Ключові слова: іменникове словосполучення, метод, структура, семантика.

Статья посвящена рассмотрению методов исследования структуры и семантики субстантивного словосочетания, обозначающего человека, в детективном жанре английского художественного дискурса. Особенное внимание уделяется структурному, семантическому и дискурсивному методам анализа, а также представлены результаты исследования, проведенного на основе указанных методов.

Ключевые слова: субстантивное словосочетание, метод, структура, семантика.

The article is a study of linguistic methods of research applied for analysing the structure and semantics of noun phrases nominating a human in English fiction discourse represented by detective novels. Special attention is paid to structural, semantic and discourse types of analysis and the results, obtained from noun phrase analysis based on the mentioned types of linguistic research methods, are provided.

Key words: noun phrase, method, structure, semantics.

Постановка проблеми. Дослідження іменникових словосполучень знаходилась та знаходиться у центрі уваги багатьох учених. Низку наукових праць присвячено дослідженню структурних особливостей іменникового словосполучення [6; 18]; семантичним властивостям його складових [10; 11]; дистрибутивним характеристикам його компонентів [2]; порядку розташування прикметників у складі іменникового словосполучення [5; 8] та його дискурсивним характеристикам [9; 4]. Як бачимо, іменникове словосполучення в сучасній лінгвістиці зазнало різнобічного вивчення, однак іменникове словосполучення на позначення людини в художньому дискурсі, його структурні, семантичні та дискурсивні характеристики залишаються невивченими.

Об'єктом дослідження виступають іменникові словосполучення на позначення людини. **Матеріалом** дослідження слугують англomовні твори детективного жанру.

Предметом дослідження є синтаксичні та семантичні характеристики іменникового словосполучення на позначення людини. Відповідно до об'єкту та предмету дослідження, ми встановили такі завдання: визначити парадигму методів для опису структурних, семантичних та дискурсивних особливостей іменникових словосполучень на позначення людини в англomовному художньому

дискурсі, представити результати роботи за вказаними методами аналізу.

Дослідження іменникових словосполучень необхідно здійснювати за допомогою декількох методів та прийомів, оскільки, на нашу думку, жоден із наявних методів не забезпечує повного та адекватного опису досліджуваної конструкції. Лише поєднанням методів можна забезпечити досягнення поставленої мети.

Для проведення аналізу структури, семантики та дискурсивної функції іменникового словосполучення на позначення людини найбільш доцільною видається комбінація взаємодоповнюючих методів: структурного, семантичного та дискурсивного. За допомогою методу структурного аналізу ми вивчаємо словосполучення зсередини, розглядаємо його складові та будуємо дистрибутивні моделі. Використовуючи метод семантичного аналізу, ми встановлюємо семантичні групи головного слова та його модифікаторів у словосполученні та виявляємо закономірності вибору семантичної групи модифікаторів залежно від семантичної групи головного слова. Методом дискурсивного аналізу ми визначаємо функціональні особливості іменникового словосполучення у художньому тексті.

Селіванова О. О. визначає структурний метод як головний спосіб аналізу мови у структуралістській парадигмі і зазначає, що він служить пізнанню внутрішньої організації мови як системи; дозволяє вивчити відношення між елементами, які впорядковуються в ієрархію мовних рівнів [7, с. 55].

У сучасних лінгвістичних дослідженнях застосовуються такі структурні методики: 1) опозиційного аналізу; 2) дистрибутивного аналізу; 3) трансформаційного аналізу; 4) аналізу безпосередніх складових; 5) компонентного аналізу; 6) комутації; 7) ланцюжкового аналізу [7, с. 55].

За допомогою структурного методу нами були визначені складові іменникового словосполучення та побудовані його дистрибутивні формули. Так, іменникове словосполучення складається з головного слова, вираженого іменником, та модифікаторів – елементів, які уточнюють та деталізують головне слово. Модифікатори іменникового словосполучення можуть розташовуватися у препозиції та постпозиції до головного слова, а також займати двостороннє розташування відносно головного слова словосполучення. Таким чином, загальну структурну модель іменникового словосполучення на позначення людини можна представити так: $M_{\text{prep}}^{1-N} + HW + M_{\text{post}}^{1-N}$, де HW – це головне слово, виражене іменником; M_{prep}^{1-N} – препозиційний модифікатор; M_{post}^{1-N} – постпозиційний модифікатор. Прикладом такої загальної структурної моделі може слугувати словосполучення *a small, dark man with a ferrety face, wearing a shabby grey hat and suit* [14], у якому головне слово виражене іменником *man*, до препозиційних модифікаторів належать прикметники *small* та *dark*, постпозиційними модифікаторами виступають приєменникове слово-

сполучення *with a ferrety face* та підрядне речення *wearing a shabby grey hat and suit*.

Окрім використання структурного методу в його широкому розумінні, для визначення загальної структури словосполучення ми використовували метод безпосередніх складових та метод дистрибутивного аналізу. Метод безпосередніх складових – це метод представлення словотворчої структури слова та синтаксичної структури словосполучення чи речення у вигляді ієрархії вкладених один в одного елементів [12, с. 332]. Послугуючись цим методом, ми встановлювали залежні та головний елементи словосполучення, а також порівнювали кількість безпосередніх складових та функціональних складових словосполучення.

Під дистрибуцією розуміють суму усіх оточень, в яких зустрічається той чи інший мовний елемент (фонема, морфема, слово і т. ін.), тобто суму усіх можливих позицій елемента відносно інших елементів того ж рівня, його сполучуваність [1]. За допомогою дистрибутивного методу, як одного з видів аналізу структурного методу, нами були встановлені можливі типи модифікаторів у препозиції та постпозиції до головного слова, а також побудовані дистрибутивні формули словосполучення.

Аналіз за безпосередніми складовими можна проводити дужковим методом або методом побудови дерева. Ми розглянемо іменникове словосполучення з модифікуючими елементами у препозиції та постпозиції *the dead man who looked a typical, hard, brutal cop: a man around thirty years of age with small, granite-hard eyes, a lipless mouth and coarse heavy features* [13] та проаналізуємо його структуру за безпосередніми складовими за допомогою побудови дерева (рис. 1).

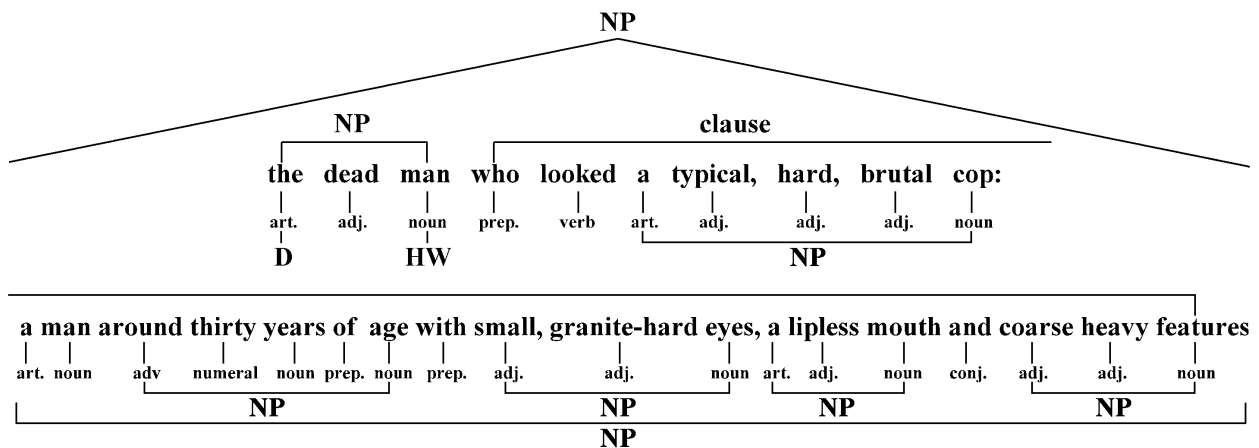

Рис. 1. Аналіз іменникового словосполучення за безпосередніми складовими

Із рис. 1 видно, що структурно словосполучення складається з чотирьох компонентів: головного слова – *man*, препозиційного модифікатора, вираженого прикметником *dead*, постпозиційного модифікатора, вираженого підрядним реченням *who looked a typical hard, brutal cop: a man around thirty years of age with small, granite-hard eyes, a lipless mouth and coarse heavy features* та детермінатора, вираженого неозначеним артиклем *a*. При розгляді словосполучення за безпосередніми складовими виявляємо 28 безпосередніх складових. Таким чином, кількість безпосередніх складових у цьому прикладі значно перевищує кількість модифікуючих компонентів.

Нами було встановлено, що у препозиції до головного слова можуть знаходитися іменники, прикметники, прикметникові словосполучення, іменникові словосполучення та дієприкметники. У постпозиції до головного слова можуть розташовуватися, прикметники, прикметникові словосполучення, приєменникові словосполучення, іменники, іменникові словосполучення та підрядні речення. Методом дистрибутивного аналізу нами були побудовані дистрибутивні формули іменникових словосполучень, у яких кожний функціональний елемент конструкції мав своє позначення. Загальна формула такого словосполучення, з урахуванням

усіх можливих модифікаторів матиме такий вигляд:
 D + Adj + AdjP + V_{ing} + V_{ed} + n + NP + N + PP + n +
 + NP + Adj + AdjP + Cl,

де D – детермінатор, Adj – прикметник, AdjP – прикметникове словосполучення, V_{ing} – дієприкметник, V_{ed} – дієприкметник, n – іменник, NP – іменникове словосполучення, N – іменник-головне слово, PP – прийменникове словосполучення, Cl – підрядне речення. Наведемо приклад іменникового словосполучення та його дистрибутивну формулу: *a funny little man, a great dandy, but wonderfully clever* [15] – D + Adj + Adj + N + NP + AdjP.

Семантичний метод аналізу слугував для визначення лексико-семантичних груп головного слова словосполучення, які входять до лексико-семантичного поля «людина», та визначення семантики модифікаторів іменникового словосполучення на позначення людини. Об'єкт семантики (у вузькому значенні) – змістовий бік значимих одиниць мови, тобто їхнє значення. Оскільки найменшою значимою одиницею мови є морфема, то в сферу інтересів семантики входять одиниці всіх рівнів, від морфеми і вище. Таким чином, семантика тісно пов'язана з тьома дисциплінами, які традиційно виділяються у сучасній лінгвістиці: морфологією, лексикологією та синтаксисом [3, с. 17].

У результаті проведеного аналізу, нами було виокремлено 12 ЛСГ іменників на позначення людини: 1) номінації осіб, представлені загальною назвою людини – *person, people, individual*; 2) номінації осіб за віковими ознаками – *child, toddler, baby*; 3) номінації осіб за ознаками роду – *man, woman, boy*; 4) номінації осіб за посадою, професією, родом занять – *director, manager, housewife*; 5) номінації осіб за суспільними стосунками з іншими людьми – *friend, mate*; 6) номінації осіб за сімейними зв'язками – *wife, husband*; 7) номінації осіб за соціальним статусом – *pauper, the rich, tramp*; 8) номінації осіб за національною приналежністю – *Englishman, Spaniard*; 9) номінації осіб за соціальною приналежністю (ідеологічною, релігійною, партійною тощо) – *socialist, catholic, protestant*; 10) номінації осіб, представлені негативними характеристиками – *scoundrel, ignoramus, rotter*; 11) номінації осіб за зовнішністю – *blonde, beauty*; 12) номінації осіб, представлені розмовним варіантом – *guy, chap, boss*.

Серед модифікаторів головного слова іменникового словосполучення на позначення людини були зафіксовані такі, що характеризують зовнішність, вік, стан, фізичні якості, походження, матеріальне становище, приналежність до групи (расову, політичну, релігійну...), характер та поведінку, одяг, дію особи. Серед проаналізованих прикладів словосполучень нами були зареєстровані приклади, в яких і модифікатори і головне слово передають якусь одну характеристику особи, а також приклади, в яких міститься всебічний опис

персонажа. Розглянемо словосполучення *a wiry young black man with a bald head and a meticulous suit and tie* [17], де подається характеристика фізичних якостей, віку, расової приналежності, зовнішності та одягу чоловіка. Так, препозиційні модифікатори-прикметники *wiry, young, та black* характеризують фізичні якості, вік та расову приналежність чоловіка. Постпозиційне прийменникове словосполучення *with a bald head* описує зовнішність чоловіка, а іменникове словосполучення *a meticulous suit and tie* дають оціночну характеристику одягу чоловіка. Таким чином, в одному словосполученні подається детальний опис персонажа.

Проаналізувавши загальну семантику словосполучення за головним словом та модифікаторами, ми встановили, що, завдяки поширеній структурі, різноманіттю модифікаторів та їхньому семантичному навантаженню, іменникове словосполучення виконує функцію створення детального та всебічного опису персонажа. У цьому виявляється його дискурсотвірна функція. Таким чином, ми підійшли до методу аналізу, який досліджує дискурсотвірну функцію іменникового словосполучення, а саме – дискурсного аналізу.

Дискурсний аналіз вивчає як комунікативні ланцюжки набувають значення, мети та єдності для їхніх користувачів, що називається зв'язністю. Зв'язність з'являється під час взаємодії тексту та учасників, і ця властивість пов'язана з контекстом [16, с. 99].

Оскільки ми розглядаємо іменникове словосполучення у тексті, ми вирізняємо не тільки структурні та семантичні характеристики цієї синтаксичної конструкції, але й її реальну можливість забезпечувати процес комунікації (його дискурсотвірну функцію), сприяючи адекватності читацького сприйняття. Вивчаючи іменникові словосполучення на позначення людини, ми спостерігаємо закономірності структури та семантики словосполучень, обрані кожним автором для створення позитивного чи негативного образу героя, та впливу, у такий спосіб, на уяву та сприйняття твору читачем. Іменникові словосполучення на позначення людини в детективному жанрі художнього дискурсу характеризуються поширеною структурою та можливістю надання деталізованого всебічного опису особи.

Отже, залучені до аналізу іменникового словосполучення на позначення людини методи, виявилися плідними для встановлення характерних ознак структурних, семантичних та дискурсотвірних особливостей досліджуваної структури. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в можливості використання сучасних когнітивно-ономасіологічних методів аналізу мовних явищ для вивчення іменникового словосполучення на позначення людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике : [учеб. пособие] / И. В. Арнольд. – М. : Высш. шк., 1991. – 140 с.
2. Данилович О. Д. Сполучуваність прикметників з іменниками в сучасній англійській мові (на матеріалі публіцистичного, наукового та художнього стилів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. Д. Данилович ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2011. – 17 с.
3. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика : [учебное пособие] / И. М. Кобозева. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – 352 с.
4. Лукьянова Т. Г. Вільні атрибутивні словосполучення як засіб об'єктивації гендерних стереотипів (на матеріалі сучасного британського газетного дискурсу) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Т. Г. Лукьянова ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2009. – 23 с.
5. Малік Т. Г. Прикметники, що позначають зовнішність людини у сучасній англійській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Т. Г. Малік ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2002. – 19 с.
6. Петриченко І. Б. Структурні особливості субстантивної конструкції у вузькоспеціальному тексті : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02 / І. Б. Петриченко ; Дніпропетровськ. нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2001. – 18 с.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К., 2008. – 712 с.
8. Терсіна І. З. Прикметникові словосполучення у текстах Поттеріани: системні та ідіолектні особливості : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / І. З. Терсіна ; Київськ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2009. – 16 с.
9. Фрикке Я. А. Фразовая номинация как средство выражения ЯЛА художественного текста : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Я. А. Фрикке. – Пятигорск, 2004. – 20 с.
10. Эздекова Л. Б. Семантико-синтаксические свойства и типы именных терминологических словосочетаний: На материале экономической терминологии : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Л. Б. Эздекова ; Пятигорск. гос. лингв. ун-т. – Пятигорск, 2003. – 21 с.
11. Юрьева Е. В. Некоторые особенности употребления словосочетаний модели N1 + N2 в текстах английских газет / Е. В. Юрьева // Вестник Ульяновского государственного педагогического университета им. И. Н. Ульянова. Вып. 4. – Ульяновск : УлГУ, 2008. – С. 91–97.
12. Ярцева В. Н. Большой энциклопедический словарь. Языкознание / В. Н. Ярцева. – [2ое репринтное издание Лингвистического энциклопедического словаря 1990 г.]. – Москва, 1998. – 687 с.
13. Chase J. N. Hit and Run / J. N. Chase. – Cornwall : House of Stratus, 2000. – 254 p.
14. Chase J. N. The Soft Centre / J. N. Chase. – Hale, 1964. – 186 p.
15. Christie A. The Mysterious Affair at Styles / A. Christie. – London : Bodley Head, 1920. – 212 p.
16. Encyclopedic Dictionary of Applied Linguistics : A Handbook for Language Teaching / Johnson Keith, Johnson Helen. – Wiley-Blackwell Publishing, 1999. – 400 p.
17. Grisham J. The Runaway Jury [Електронний ресурс] / J. Grisham. – Режим доступу : <http://www.jgrisham.com/the-runaway-jury/>.
18. Keizer E. The English Noun Phrase. The nature of linguistic categorization / E. Keizer. – Cambridge : CUP, 2010. – 379 p.

© Лесінська О. М., 2013

Дата надходження статті до редколегії 01.04.2013 р.

ЛЕСІНСЬКА Оксана Михайлівна – асистентка кафедри теорії і практики перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, м. Чернівці.

Коло наукових інтересів: теоретична та практична граматики, теорія та практика перекладу.